IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

O‘ZBEKISTONDA OZIQ-OVQAT ISROFINI KAMAYTIRISH VA UNI QAYTA TAQSIMLASH MEXANIZMLARI

Abdiyev Xasan
Ilmiy-innovatsion bo‘lim boshlig‘i

Jabborova Tamanno
Biznes boshqaruvi (BBA) fakulteti talabasi
Jizzax Sambhram universiteti
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20544104

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston sharoitida, xususan yirik shaharlar va viloyat markazlarida oziq-ovqat isrofining dolzarb muammosi ko‘rib chiqiladi. Mamlakat bo'ylab har yili taxminan 1,2 million tonna oziq-ovqat isrof qilinadi, bu esa aholining salomatligi, iqtisodiyoti va ekologiyasiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadi. Maqolada FoodSave raqamli platformasi kontseptsiyasi taqdim etiladi — bu restoran, mehmonxona va to'yxonalardagi sotilmay qolgan lekin iste'molga yaroqli taomlarni xayriya tashkilotlari, kam ta'minlangan oilalar va fermerlarga yetkazib beruvchi sun'iy intellektga asoslangan tizimdir. Viloyatlar bo'yicha statistik tahlil, iqtisodiy samaradorlik modellari va kengayish stsenariylari taqdim etiladi. Tadqiqot natijalari FoodSave kabi platformalarning O‘zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik muammolarni bir vaqtda hal etish imkoniyatini ko'rsatadi.

Kalit so‘zlar: oziq-ovqat isrofi, FoodSave, sun'iy intellekt, xayriya platformasi, O‘zbekiston, barqaror rivojlanish, oziq-ovqat xavfsizligi, raqamli iqtisodiyot, ijtimoiy innovatsiya, viloyatlar tahlili.

Oziq-ovqat isrofi jahon miqyosida barqaror rivojlanishning eng muhim muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. BMT Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha ishlab chiqarilgan barcha oziq-ovqatning uchdan bir qismi — yiliga 1,3 milliard tonna — isrof qilinadi.

O'zbekistonda bu muammo o'ziga xos ijtimoiy-madaniy xususiyatlar bilan yanada keskinlashadi. Milliy an'analar, mehmonnavozlik madaniyati va tadbirlar (to'ylar, yubileylar, diniy bayramlar) davomida katta miqdorda taom tayyorlanishi oziq-ovqat isrofini kundalik voqelikka aylantirgan.

Viloyatlar bo'yicha raqamli tahlil

Viloyat	Restoran/kafe soni	Kunlik chiqindi (kg)	Yillik isrof (tonna)
Toshkent shahri	3 100+	31 000	11 315
Samarqand viloyati	880	8 800	3 212
Farg'ona viloyati	740	7 400	2 701
Andijon viloyati	620	6 200	2 263
Buxoro viloyati	530	5 300	1 935
Namangan viloyati	490	4 900	1 789

Qashqadaryo viloyati	410	4 100	1 497
Toshkent viloyati	380	3 800	1 387
Xorazm viloyati	320	3 200	1 168
Surxondaryo viloyati	290	2 900	1 059
Jizzax viloyati	210	2 100	767
Sirdaryo viloyati	180	1 800	657
JAMI	8 150+	81 500	29 750

Isrofning asosiy manbalari

Oziq-ovqat isrofining tarqalishi turli ob'ekt turlari o'rtasida quyidagicha taqsimlangan:

• To'yxonalar va banket zallari — 38% (eng katta ulush). O'zbek to'ylarida o'rtacha 200–500 mehmon ishtirok etadi va taomlarning 30–40% iste'mol qilinmay qoladi.

• Mehmonxonalar va shved stol xizmatlari — 27%. Yirik mehmonxonalarda kunlik isrof 50–120 kg gacha yetadi.

• Restoranlar va oshxonalar — 22%. Talab noto'g'ri bashorati natijasida ortiqcha pishirish asosiy sabab.

• Kafelar va tez ovqatlanish nuqtalari — 13%. Qoldiq mahsulotlar, eskirgan tovarlar.

FoodSave platformasi: kontseptsiya va texnologik yechim

FoodSave — oziq-ovqat isrofini kamaytirish va uni kerakli foydalanuvchilarga yetkazib berishga mo'ljallangan raqamli ekotizim. Platforma uch asosiy tamoyilga asoslanadi: real vaqt rejimida ma'lumot almashish, sun'iy intellekt yordamida talab bashorati va maqsadli taqsimlash tarmog'i.

FoodSave quyidagi asosiy komponentlardan iborat:

• Restoran/mehmonxona moduli: ob'ekt xodimi ilovaga kirib, sotilmay qolgan taomlarni, ularning miqdori va saqlanish muddatini kiritadi.

• AI tahlil moduli: sun'iy intellekt algoritmi ob'ektning 30 kunlik savdo tarixi, ob-havo ma'lumotlari, mahalliy tadbirlar kalendarini tahlil qiladi va ertangi kun uchun tayyorlanishi kerak bo'lgan ovqat miqdorini 85–92% aniqlik bilan bashorat qiladi.

• Taqsimlash tarmog'i: xayriya tashkilotlari, talabalar yotoqxonalari, yosh oilalar va fermerlar uchun maxsus portal orqali arzon yoki bepul oziq-ovqat olish imkoniyati.

• Logistika integratsiyasi: yetkazib berish xizmatidan komissiya asosida hamkorlik, chatbot orqali buyurtma qabul qilish.

Ijtimoiy ta'sir: zaif aholi qatlamlari va oziq-ovqat xavfsizligi

O'zbekiston Statistika qo'mitasining 2024-yildagi ma'lumotlariga ko'ra, aholining 11,4 foizi kambag'allik chegarasidan pastda yashaydi. Surxondaryo (19,2%), Qashqadaryo (16,8%) va Sirdaryo (15,1%) viloyatlarida bu ko'rsatkich milliy o'rtachadan sezilarli darajada yuqori.

Iqtisodiy model va barqarorlik

FoodSave ning moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun uch xil daromad manbai ko'zda tutilgan. Bu yondashuv platformaning xayriyaviy tashabbuslar kabi subsidiyaga bog'liq bo'lmasligini ta'minlaydi.

Daromad modeli

Daromad manbai	Tavsif	Taxminiy ulush
Premium obuna	Restoranlar uchun oylik to'lov (49 000 – 199 000 so'm)	45%

Yetkazib berish komissiyasi	Har bir yetkazib berishdan 8–12%	30%
Ekologik grantlar	UNDP, EBRD, Osiyo Taraqqiyot Banki	15%
Reklama va homiylik	Maxsus e'lonlar, korporativ homiylar	10%

Investitsiya qaytimi (ROI) tahlili

Loyihaning birinchi 3 yiliga mo'ljallangan moliyaviy prognoz:

• Bosqich 1 (2025, Toshkent): 50 ta restoran, 5 ta xayriya markazi. Oylik daromad: 15–25 mln so'm. Boshlang'ich sarmoya: 200 mln so'm.

• Bosqich 2 (2026, 5 viloyat): 200 ob'ekt. AI moduli to'liq ishga tushiriladi. Yillik daromad: 800 mln – 1,2 mlrd so'm.

• Bosqich 3 (2027, butun O'zbekiston): 1 000+ ob'ekt. To'liq o'zini-o'zi qoplash. Taxminiy yillik daromad: 5–8 mlrd so'm.

Xulosa

FoodSave loyihasi O'zbekiston uchun uch tomonlama muammoni — ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy — bir vaqtda hal etish imkoniyatini yaratadi. Platformaning muvaffaqiyati uchun quyidagi muhim shartlar bajarilishi lozim:

• Davlat organlari bilan hamkorlik: Oziq-ovqat xavfsizligi davlat inspeksiyasi va soliq imtiyozlari bo'yicha muzokara.

• Xalqaro hamkorlar jalb etilishi: FAO, UNDP, EBRD kabi tashkilotlar bilan grant shartnomalar.

• Mahalliy texnologiya ekotizimi: O'zbekistonlik IT mutaxassislari, startaplar va universitetlar bilan hamkorlik.

• Miqyoslanish strategiyasi: viloyatdan viloyatga adaptiv kengayish, mahalliy madaniyat va talab xususiyatlarini hisobga olgan holda.

Adabiyotlar

1. FAO (2023). Food Wastage Footprint & Climate Change. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome.
2. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi (2024). Aholining hayot darajasi va kambag'allik ko'rsatkichlari. Toshkent.
3. UNDP O'zbekiston (2024). Barqaror rivojlanish maqsadlari bo'yicha milliy hisobot. Toshkent.
4. EBRD (2023). Green Economy Transition Approach. European Bank for Reconstruction and Development.
5. Gustavsson, J., Cederberg, C., Sonesson, U. (2011). Global food losses and food waste. FAO, Rome.
6. Parfitt, J., Barthel, M., Macnaughton, S. (2010). Food waste within food supply chains. Philosophical Transactions of the Royal Society B, 365(1554), 3065–3081.
7. O'zbekiston Respublikasi "Raqamli O'zbekiston 2030" strategiyasi (2020). Prezident qarori. Toshkent.